

A mutató névmások indexikális használatát befolyásoló tényezők a magyarban

Tóth Enikő és Csatár Péter

Debreceni Egyetem, Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék
Germanisztikai Intézet, Német Nyelvészeti Tanszék

Vizsgálódásaink kiindulópontja az a hagyományos felfogás, mely szerint a mutató névmások indexikális használata a beszélőtől való távolságtól függ. Ezt a nézetet újabban több szerző is megkérdőjelezte. Piwek et al. (2008) egy holland nyelvű kísérlet alapján amellet érvel, hogy a mutató névmások választását nem a távolság, hanem az elérhetőség határozza meg. Luz & van der Sluis (2011) azonban holland, angol és portugál kísérleti adatok alapján arra következtet, hogy a távolság a döntő tényező.

Az általunk elvégzett magyar nyelvű online kérdőíves kísérlet alapján hozzá szeretnénk járulni az indexikálisokról folyó aktuális nemzetközi vitához, valamint a magyar magas és mély hangrendű névmások használatának feltárására irányuló kutatásokhoz (vö. Laczkó 2008, Tátrai 2010, Laczkó & Tátrai 2012).

Luz és van der Sluis (2011) kísérlete alapján a távolság és az elérhetőség szerepét vizsgáltuk (ún. scripted dialogue technikával), továbbá összevetettük a névmások használatát neutrális és kontrasztáló kontextusokban (l. Levinson 2004). A tesztet 37 fő töltötte ki, l.

https://docs.google.com/forms/d/1d7xjw6yoWzw3fqGHCyrbv38qiS7fa9AgHN1_fu6dDDc/viewform

Az adatokat khi-négyzet próbával értékeltük ki. Megállapítható, hogy neutrális (nem-kontrasztáló) kontextusokban a távolság a hagyományos elképzelésnek megfelelően döntő faktor a magyarban, azonban az elérhetőség nem játszik szerepet a választásban. Ezzel szemben a kontrasztáló kontextusokban – a tesztben pl. 2. oldal utolsó előtti kérdés – ahol a referens könnyen hozzáférhető (pl. korábban már említették) és térben közel van a beszélőhöz, a névmások gyakorisága megváltozott: a mély hangrendű demonstratívumok száma szignifikánsan megnőtt, holott a referens a beszélőhöz közel helyezkedett el.

Mivel a kétféle kontextusban kimutatható különbség van a névmások gyakoriságát illetően, ezért (i) a nemzetközi vizsgálatokba be kellene vonni a kontextust, mint tényezőt, (ii) illetve továbbra is nyitott kérdés, hogy milyen tényező(k) befolyásolják az indexikálisok használatát a kontrasztáló kontextusokban.

Válogatott irodalom:

Laczkó, K. (2008): A mutató névmási deixisről. *ÁNYT* XXII, 309-347.

Laczkó, K. & Tátrai, Sz. (2012): Személyek és/vagy dolgok. In: Tolcsvai Nagy G. & Tátrai Sz. (szerk.): *Konstrukció és jelentés*. Bp.: ELTE, 231-257.

Levinson, S. C. (2004): Deixis. In: Horn, L. & G. Ward (szerk.): *The Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 97-121

Luz, S. & I. van der Sluis (2011): Production of Demonstratives in Dutch, English and Portuguese Dialogues. In: Gardent, C. & K. Striegnitz (szerk.): *13th European Workshop on Natural Language Generation*. Association for Computational Linguistics: 181-186.

Piwek, P., Beun, R. & A. Cremers (2008): 'Proximal' and 'distal' in Language and Cognition: Evidence from Deictic Demonstratives in Dutch. In: *JoP* 40, 694-718.

Tátrai, Sz. (2010): Áttekintés a deixisről. *Magyar Nyelvőr* 134(2), 211-233.